

АКМЕОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ УЧИТЕЛЯ ЕТИКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... За умов глобалізації та виходу найрозвиненішої частини людства на постіндустріально-інформаційний рівень розвитку незаперечним фактом є падіння духовності і моральності, стандартизація способу життя людей, переймання вестернізованих спрощених поверхневих стереотипів поведінки.

Освіта є сферою, яка може перешкодити втраті національної культурної ідентифікації і сприяти творчому духовному збагаченню особистості. Однією з найважливіших умов цього процесу є високий професійний рівень учителя. Особливо актуальна ця проблема для учителя, який викладає етику в загальноосвітньому навчальному закладі. Сутність професіоналізму розкривається як сукупність характеристик суб'єкта діяльності.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На думку дослідників, І.Зязюна та Г.Сагач, визначення поняття "професіоналізм" стосуються двох складників цієї категорії, що утворюють її макроструктуру, а саме: професійна культура та професійна свідомість, які базуються на гуманістичній спрямованості та духовності педагогічної діяльності [3, с.40]. Професіоналізм педагога визначається дослідниками як психолого-педагогічний феномен який ґрунтується на педагогічній самосвідомості і професійній культурі, які виявляються в інтелігентності, гуманізмі та реалізуються у творчій професійній діяльності.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є узагальнення наукових підходів до визначення сутності і структури професіоналізму і створення акмеологічної моделі учителя етики. Розглянемо найвідоміші, а саме: культурологічний, психологічний, системний, компетентнісний, акмеологічний.

Виклад основного матеріалу дослідження... В педагогіці професіоналізм учителя традиційно пов'язували з пізнавальною діяльністю учнів. П.Постніков посилається на останні дослідження, в яких виділяють:

- інтенцію;
- компетентність;
- емоційну гнучкість;
- професійну самосвідомість учителя.

З культурологічних позицій поведінка вчителя трактується як досягнення відповідності нормам моралі, що регулюють відносини учасників освітнього процесу.

З позицій поведінкового підходу професіоналізм учителя розглядається через поведінку, в якій учитель виступає як суб'єкт пізнання, діяльності і спілкування. Сьогодні освіта сприймається не лише як результат підготовки до життя, а як процес становлення зрілої особистості .в ході навчання і виховання, завдяки чому забезпечується взаємодія індивіда з соціумом. Людина одержує необхідні знання для здійснення адекватних дій і вчинків з метою вдосконалення оточуючого світу. Педагог формує в себе якості, необхідні для вибору оптимальних моделей професійної поведінки.

Як стверджує П.Постніков, професійна поведінка є частиною цілісної педагогічної культури як вияв суб'єктності, компонент "Я-концепції" учителя. "Професійна поведінка базується на педагогічній свідомості, яка й визначає спосіб розв'язання освітніх завдань, несе відповідальність за вибір педагогічних засобів і стиль поведінки"[6, с.62].

З позиції психологічного підходу В.Мушинський у структурі психологічного портрета вчителя виділяє такі компоненти, як:

- індивідуальний стиль діяльності вчителя;
- домінуюча емоційна модальність педагогів;
- професійна спрямованість особистості вчителя;
- комунікативний потенціал особистості;
- організаторський потенціал особистості;
- особливості поведінки в екстремальних ситуаціях; особистісна самореалізація(рівень саморозвитку в професійно-педагогічній діяльності) [5].

На наш погляд, найважливішими складниками:

- стиль діяльності;
- емоційна відповідальність;
- професійна спрямованість;
- комунікабельність; рівень саморозвитку вчителя.

Серед відомих стилів (адміністративний, демократичний, ліберальний) саме демократичний вважається таким, що відповідає сучасним освітнім вимогам. Найоптимальнішою емоційною модальністю педагога на відміну від гніву, суму, пригнічення, як зазначається у дослідженнях, є радість. Для сучасного вчителя характерним слід

вважати високий рівень розвитку комунікативних здібностей і прагнення до саморозвитку. В.Мушинський пропонує розроблені методики встановлення рівня професіоналізму вчителя з психології [5, с.73-152].

Я.Черньонков відмічає, що професійна культура вчителя з позиції системного підходу розглядається "як багаторівневе утворення високого ступеня організованості". Автор зазначає, що структура професіоналізму вчителя містить такі складові, як:

- педагогічне мислення,
- педагогічні здібності,
- професійні знання та уміння,
- індивідуально-особистісні якості [7, с.14].

Професійна культура педагога виявляється через гуманізм та інтелігентність педагогічної свідомості визначаються гуманістичною сутністю особистості вчителя педагога, що є проявом духовної культури. Ціннісні характеристики. Учитель в суспільстві сприймається як носій духовних, моральних цінностей, еталон для наслідування і зразок соціальної поведінки.

Професіоналізм педагога передбачає вміння:

- рефлексувати;
- задавати собі запитання;
- самостійно шукати на них відповіді.

Розв'язання педагогічних завдань вимагає від педагога виявлення творчої активності. Підвищення якості освіти пов'язується також зі здатністю педагога стимулювати інтерес учня до школи, навчання, предмета.

Навички позитивної взаємодії впливають на розширення інтелектуальних можливостей учня, його творчу самореалізацію. Дослідження виявили наявність трьох типів відносин між індивідами:

- гармонійні, які характеризуються взаємною допомогою, наявністю духовного рівня спілкування, емпатією;
- нейтральні, що базуються на стосунках соціального домінування-маніпулювання;
- конфліктні – пов'язані із суперництвом, емоційним напруженням, відсутністю між особистісних контактів.

Від комунікативно-педагогічних здібностей учителя залежить загальний фон педагогічного спілкування, позитивна спрямованість пізнавальної діяльності учнів.

В психолого-педагогічній літературі останнім часом широке розповсюдження одержало поняття "професійна компетентність, яка розглядається дослідниками як:

- сукупність знань і умінь, що визначають результативність праці, обсяг навичок виконання завдання;
- комбінація особистісних якостей, властивостей; комплекс знань і професійно значущих особистісних якостей;
- вектор професіоналізації;
- єдність теоретичної і практичної готовності до праці;
- здатність здійснювати складні культуровідповідні види дій тощо [1, с.51].

Якщо розглядати навчання педагога в системі підвищення кваліфікації, то воно включає два циклічних етапи: курсова і між курсова підготовка.

В процесі виявлення ключових компетентностей цінною є запропонована Б.Ломовим на підставі функцій психіки класифікація загальних здібностей, а саме: комунікативні, регулятивні, інформаційні, які мають подвійну спрямованість – на учнів і самого себе.

З точки зору В.Введенського, найбільш яскраво інтелектуальна компетентність виявляється в професійній діяльності, однак не слід його ототожнювати з професіоналізмом. Компетентними є не лише люди, що мають великий досвід у якій-небудь сфері професійної діяльності, а ті хто володіє особливим типом організації предметно-специфічних знань у цій області і здатністю приймати ефективні рішення. Інтелектуально-педагогічна компетентність виявляється в умінні застосовувати одержані знання для встановлення педагогічно доцільних взаємин і перетворення знань суб'єктами навчання, а також для вироблення способів інноваційної діяльності. Саме інтелектуальна компетентність педагога становить основу для розробки операціональних компетентностей педагога [1, с.53].

Той самий автор виділяє три рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності, а саме:

- низький – передбачає сформованість необхідної компетентності;
- достатній – сформованість операціональної та ключових компетентностей;
- високий – сформованість операціональних, ключових і загальних компетентностей [1, с.54].

Існують нові наукові напрями, які дають змогу ефективно вирішувати проблему підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів. Серед них доцільно виділити акмеологію (від грецького "акме" – вершина, вищий ступінь чого-небудь) яка визначається як "галузь наукового знання, об'єктом вивчення якого є людина в

динаміці самореалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різних життєвих сферах, в тому числі, в освіті, самостійній професійній діяльності [4, с.5].

Головною проблемою акмеології є аналіз процесу самовдосконалення і формування професійної спрямованості. Г.Данилова відмічає три фактори "само-поруху" до вершини професіоналізму:

- суб'єктивні (мотиви, спрямованість, здібності, професійні дії та уміння);
- об'єктивні (середовище);
- суб'єктивно – об'єктивні (зв'язок з іншими людьми).

Пріоритетна роль відводиться умінню обрати власний шлях розвитку, ставити перспективні й адекватні цілі.

Враховуючи результати досліджень, проведених в галузі освітньої акмеології, Г.Данилова пропонує розроблену нею акмеологічну модель професіоналізму педагога, в якій поєднуються такі складові:

1. Компетентність, до якої автор відносить психолого-педагогічні й соціальні знання; теоретико-практичні й методичні знання; педагогічні знання, педагогічні здібності.

2. Особистісна орієнтація, сутність якої виявляється в прагненні педагога до самореалізації і у сформованості позитивної і перспективної "Я-концепції".

3. Морально-духовна культура, що включає такі складові, як моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини.

4. Завершальним компонентом, який інтегрує всі попередні, Г.Данилова вважає акмеологічну професійну позицію педагога [6, с.7].

Реалізація моделі професійного розвитку за лежить від особистісного самовдосконалення педагога. Психологами досліджені етапи становлення людини. Учителеві, що прагне до саморозвитку, важливо знати етапи становлення особистості з метою саморефлексії і просування в своєму розвитку. У психологічних дослідженнях відзначається три етапи:

1. Індивід, яким людина народжується.
2. Особистість, яка є результатом соціальних відносин.
3. Індивідуальність, що виробила власний творчий шлях засвоєння і перетворення культури і відзначається яскравою неповторністю [2, с.7].

Аналіз різних підходів до визначення структури і змісту професіоналізму педагога дозволяє зробити висновок про те, що всі підходи розкривають сутнісні ознаки поняття. Узагальнюючи набутки дослідників, можна з певною вірогідністю створити акмеологічну модель учителя етики, якому мають бути притаманні всі ознаки педагога, що професійно розвиваються. Разом з тим особливої уваги потребує морально-духовна складова, яка традиційно чітко окреслена Г.Даниловою, В.Малаховим та ін. Важливо відзначити, що урок етики має проводитись в інтерактивній формі. У зв'язку з цим необхідно актуалізувати операційну складову. Перехід до інформаційних технологій вимагає актуалізації інформаційно-комунікативної компоненти.

На підставі узагальнень попередників пропонуємо акмеологічну модель учителя, яка передбачає інтегровану систему компонентів, а саме:

1. Професійна компетентність:
 - психологічна компетентність;
 - комунікативна компетентність;
 - аутопсихологічна компетентність;
 - педагогічні знання і уміння (дидактичні, виховні, операціональні);
 - педагогічні здібності;
 - знання з етики та методичні вміння;
 - моніторингові вміння.
2. Педагогічна спрямованість:
 - гуманістична педагогічна орієнтація;
 - демократичний стиль взаємодії з учнями й вихованцями;
 - загальнолюдські цінності.
3. Особистісна спрямованість:
 - самопізнання;
 - самооцінка;
 - саморозвиток;
 - самовдосконалення;
 - самореалізація;
 - рефлексивність.
4. Морально-духовна компетентність:
 - моральна свідомість і самосвідомість;

- моральна діяльність;
 - моральні відносини.
5. Акмеологічна позиція і світогляд педагога:
- уміння науково обґрунтовано відстоювати свою позицію;
 - уміння прогнозувати результати досягнень у професійній діяльності;
 - здатність виявляти готовність до нововведень;
 - проектування мети власної діяльності;
 - моделювання процесу професійного самовдосконалення;
 - мотивація оптимальних досягнень.

Висновки. Проведене дослідження і запропонована акмеологічна модель учителя етики допомагатиме, на наш погляд, учителю етики в процесі саморозвитку і професійного самовдосконалення. Дану модель можна використовувати також в процесі післядипломної освіти учителів етики.

Література

1. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога // Педагогика. – 2003. – № 10. – С.51-55.
2. Акмеологічна модель педагога в XXI столітті // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С.6-9.
3. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К., 2000. – 301с.
4. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии образования // Акмеологические проблемы подготовки преподавателей: Сб. науч. тр. – Москва-Шуя, 1998. – С.5-22.
5. Мушинський В.П. Психологічний портрет вчителя // Туріщева Л.В. Психологія управління. – Х.: Основа, 2005. – С.73-152.
6. Постніков П.Г. Профессиональное поведение учителя: психолого-педагогический анализ // Педагогика. – 2004. – № 5. – С.61-65.
7. Черьонков Я. Особливості формування професійної культури майбутнього вчителя // Рідна школа. – 2002. – № 12. – С.14-17.

Анотація

У статті розглядається проблема професійного вдосконалення учителя етики.

Аннотация

В статье рассматривается проблема профессионального совершенствования учителя этики.

©2007

Смирнова А.В.

ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ГОЛОВНИЙ ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Досить часто сьогодні ми говоримо про “дефіцит духовності”. Буденне життя і буденна свідомість не можуть чітко визначитися стосовно сутності духовності. Діапазон міркувань достатньо широкий: від творчого ставлення до своєї справи й до виховання благородних почуттів. За словами Л.М.Толстого, духовне життя людини починається тоді, коли вона ставить собі головне питання: для чого я живу, усвідомлює своє призначення і починає працювати над собою. Розуміння сенсу й мети життя, простих, ясних шляхів прямування до ідеалу як доміанти самосвідомості особистості значною мірою впливають на організацію педагогічного процесу, формування особистісного ставлення до життя. Для цілеспрямованого розвитку духовних основ у виховному процесі необхідно виявити ті якості особистості, які відповідають бажаному суспільному ідеалу та мають бути сформованими. Тобто, в сучасних умовах недостатньо просто постулювати важливість духовного розвитку людини – необхідно осмислити як і якою може і має бути духовність як особистісна якість.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Дослідження духовності як соціально-філософського феномену відбувається в багатьох напрямках: педагогічний аспект духовності досліджують В.П. Алексєєнко, О.І.Зелінченко, Н.А.Іордакі, О.М.Олексюк, Ж.Б.Юзвук, Л.О.Ярошенко та ін, які розглядають духовність як виховний ідеал. Інші дослідники аналізують духовність особистості в сучасному соціокультурному та цивілізаційному контексті, демонструючи її буттєву плюралістичність і суперечливість (В.Г.Табачковський, В.Франкл, Е.Фромм, Г.І.Горак, Н.В.Караульна, С.Б.Кримський, В.М.Хоменко та ін.). Загальнотеоретичні проблеми виховання духовності особистості обговорюються в працях В.П.Адрущенко, І.Д.Беха, Ю.Габермаса, В.С.Лугая, Л.В.Сохань та ін. Нові, сучасні аспекти філософсько-педагогічної рефлексії знаходять відображення в працях Г.Блуменберга, Ж.Дерріда, А.М.Єрмоленка, Е.Левінаса, П.Рікера, О.М.Соболь, В.І.Степаненко, М.Фуко та ін. Аналізуючи ступінь розробленості проблеми духовності особистості, пересвідчуємося, що вона ще не стала предметом інтенсивної філософсько-педагогічної рефлексії, хоча, безумовно розробляється досить активно, тому ми вважаємо доцільним розглянути проблему виховання духовності як особистісної якості засобами вищої школи.